

RÆSONs Kommentatorserie:

Kulturkamp eller kaffegrums: Hvem kan smage forskel?

Kvalitetens vilkår. Ønsker vi en virkelig kulturkamp, er spørgsmålene legio: Om tre årtiers kommercialisering og globalisering af den danske kultur- og medie verden er et fremskridt eller et tilbageskridt? Om eftertanken og fordybelsen overlever af sig selv?

af Kresten Schultz Jørgensen

1. Skufferne i sludrechatollet
2. Finkulturen på suppedåser
3. Masseflugt fra enhedskulturen
4. Fra isbjerget til isflagen
5. Jordstråler for licensen

1. Skufferne i sludrechatollet

Kulturkampen raser eller hvad den gør, efter at statsministeren i et interview i januar lod bemærke, at regeringen ikke forventer at komme igennem med sit program i love og bekendtgørelser, men ved at vinde slaget om værdierne. Værdier, forstår man, der for regeringen ikke mindst handler om at korrigere tre årtiers halv- og helstuderet, kulturradikal bedrevenen.

En proklameret kulturkamp altså, som en tilbagespoling til de 1960'ere, hvor lagerforvalter Rindal rejste en bevægelse mod Statens Kunstfond og den offentlige støtte til alt det, han ikke selv forstod. Dengang kulturen fandtes som én kategori, og hvor det derfor gav mening at kæmpe om den: På den ene side lagerforvalteren, det populære og det folkelige. På den anden side de kulturradikale, opdragerne og ledvogterne, der gjorde folkeligheden til et problem, som skulle løses med dannelse og uddannelse. Nå ja, og statsstøtte med samt en god del bedrevenen overfor staklerne på skolebænken. Naturligvis forstår du ikke den modernistiske litteratur! Dét er selve pointen. At de udvalgte bliver betalt for at provokere dig.

Det sidste er givetvis årsagen til den personlige forbitrelse, hvormed både borgerlige politikere og pludseligt ansporede kommentatorer i disse måneder kaster sig ind i kampen. Revanche omsider, for fire årtiers pegepinde. Her ligger også årsagen til, at kampen aldrig for alvor kan blive til en kamp, der interesserer - for hvordan skal den kunne, når kun de personligt involverede for alvor kan begribe, endsige erindre, de positioner, der kæmpes fra.

Noget mysterium er det vel ikke, at kulturradikalismen i disse år løber ind i drilleri. Man har selv valgt defensiven med den trinvis overgang fra Brandes-brødrenes og PH's direkte kritik til den dødbideragtige moraliseren, der åbenbart er konsekvensen, når udfordrerne selv sætter

sig på institutionsmagten. I dag taler man om ”tolerance,” hvor PH ville have foretrukket kritikken, selv når nogen – eller netop når nogen – blev stødt på manchetterne.

Men som proklameret kulturkamp er det blegt. Hvordan skulle man, hånden på hjertet, kunne interessere sig brændende for helt personlige slagsmål om de støttetildelinger, der naturligvis er væsentlige for de berørte, men som reelt udgør en promise af finansloven? Og hvordan skal man kunne genkalde sig positionerne – det vil sige de borgerlige mod de venstreorienterede, folkekulturen mod finkulturen – når skufferne under alle omstændigheder for længst er revet ud af det sludrechatol, der ellers i et langt århundrede udgjorde den danske enhedskultur?

Ønsker nogen en virkelig kulturkamp, ligger udfordringen dér. Spørgsmålene er legio: Om tre årtiers kommercialisering og globalisering af den danske kultur- og medie verden er et fremskridt eller et tilbageskridt? Om eftertanken og fordybelsen overlever af sig selv?

2. Finkulturen på suppedåser

Med kommercialiseringen og globaliseringen har kulturkampen reelt været i gang i årtier; som en noget ensidig forestilling, ganske vist, og som en veritabel kulturrevolution. Statsministeren behøver slet ikke efterlyse den. Første halvleg er allerede afgjort som en helt konkret opløsning af de kategorier, der tidligere udgjorde kulturlivets faste pejlemærker. Kultur som valget mellem de to former, lav og høj. Lav, som pop og konsum. Høj, som den der krævede indsigt, og som i princippet derfor kun kunne erhverves gennem ét eller andet mål af dannelse.

Med finkulturen fandtes både sociale skel og kvalitative pejlemærker. Man kunne smile indforstået, når nogen åbenlyst ikke vidste besked. Og man kunne diskutere både uddannelsespolitikken og kulturpolitikken på en overskuelig højre- og venstreskala, der alligevel tillod selvstændige positioner. Var det eksempelvis ”progressivt” at gøre finkulturen ”tilgængelig” for masserne? Eller var det tværtimod venstrefløjens opgave at sætte ord på ”arbejderkulturen” og gøre den til noget samfundsbærende?

En nogenlunde balanceret kulturkamp igennem fem lange årtier - indtil det vi kalder udviklingen på i virkeligheden forbavsende få år blæste de gamle positioner helt ud af banen. Man kan næsten sætte år på. Da Andy Warhol i 1962 fremviste sine suppedåser på Stable Gallery og indvarslede begrebet *pop*. Da samfundet blev til en velfærdsstat med i princippet uendelige forbrugsmuligheder. Da tv-apparatet som det første af flere teknologiske fødselshjælpere gjorde også de danske hjem til veritable førerbunkere, hvorfra kulturrevolutionen med sine mange ansigter kunne vinde terræn i hus efter hus. Fra Disney til Spielberg, fra Elvis til Robbie Williams. Massekulturen, der på den ene side repræsenterer en voldsom demokratisering, fordi den kan købes af enhver, der gider, og som på den anden side jo rejser spørgsmålet om, hvorvidt demokratiseringen bliver meningsløs, hvis overfladiskheden er en uomgængelig konsekvens.

3. Masseflugt fra enhedskulturen

Og er den så dét, overfladiskheden? En direkte konsekvens? Det er givet, at forfaldshistorierne er nemme at fortælle – og i praksis også bliver det i hver anden tv-anmeldelse og hver tredje klumme.

Når de himmelråbende talentløsheder holder parade i de sangkonkurrencer, der efterhånden er at finde på enhver kanal. Når nye mediestjerner opstår ud af det blå på de sydhavsøer, hvor nogen har arrangeret tv-dækkede overlevelseslejre. Når de kendte kort sagt ikke længere er kendte for andet end deres kendthed, og når mængden derefter alligevel synes at slippe op, således at selv studieværterne må optræde på skift i hinandens programmer for at opfylde kvoten.

Forfaldshistorierne er isoleret set er korrekte. De får kulturskribenterne til at pege på zapperiet som uforeneligt med fordybelse, og de får pædagogerne til at stille spørgsmålstejn ved om opdragelse overhovedet er mulig, når ”op” næsten ikke længere synes at findes. Stof til en diskussion, kan man mene, når man samtidig kan have den oplevelse, at mesterværkerne, kvaliteten og kunsten på en helt konkret facon også er mere tilgængelig end nogensinde. Og når man erindrer, at forfaldshistorierne i realiteten slet ikke er nye. Spørgsmålet om, hvorvidt kulturstadet – og dermed grundlaget for det oplyste samfund - overhovedet kan fungere særligt godt, når det bredes ud til masserne, har fulgt os i århundreder. Platon mente lige ud, at pøbelen ikke magtede opgaven. Tocqueville, at demokratiet mere eller mindre ville degenerere til sin egen laveste fællesnævner. Og Nietzsche, at ”det sidste menneske” var en uundgåelig følge af manglen på åndelig aristokrati.

I dag, hvor forbrugskulturen indlysende nok har nået et omfang, som Nietzsche ikke engang kunne forestille sig praktisk muligt, er overblikket tilsyneladende forsvundet. Det samme er diskussionen med de kendte, fastlåste positioner. På den ene side en borgerlig antagelse om, at markedsøkonomien og kommercialiseringen heller ikke i sin moderne version kan udgøre et kulturelt problem. På den anden side en kulturradikal venstrefløj, der tilsyneladende føler sig så besejret af både udviklingen og den borgerlige regering, at kun nedturen er tilbage.

Leder man efter nuancer, har vi med den amerikanske journalist og forfatter John Seabrooks sigende formulering bevæget os fra en kultur med kategorierne ”Highbrow” og ”Lowbrow” – til Nobrow. En kultur, hvor vandene krydses. Vi har pornodronningen Katja Kean, der bliver noget nær folkeeje, selv om hun indtil for nylig tjente til livets udkomme ved at lade sig filme med fremmede mænds peniser i mindst to af sine kropsåbninger. Men vi har også mesterværkerne i videobutikken, lige til at leje. Vi har strømmen af designede boybands – og vi har Kashmir, Saybia og Mew, der kompositorisk og teknisk sætter fem årtiers populærmusik til vægs, for slet ikke at tale om en operainteresse, der næppe i dette land har været større end på noget tidspunkt siden Verdi.

I Nobrow-kulturens prisme er ideen om kvalitetstab rent sludder. En Jeronimus-agtig forestilling om, at det nye er anderledes og alene af dén grund dårligere, end det vi kendte. Som om 1950ernes dilettantlystspil er at foretrække frem for de dramaer, der i dag rulles effektivt – og ganske rigtigt kommercielt – frem, herunder fra Hollywood. Man må spørge konkret: Er Lars von Trier en dårligere filminstruktør end Lau Lauritzen jr.? Er Steven Spielberg underlødige, og er dét i så fald, fordi han er amerikaner? Er Tim Christensen en dårligere komponist end Thomas Laub?

Ideen om det uundgåelige kvalitetstab er forvrøvlet af den enkle årsag, at den kommercielle massekultur slet ikke længere lader sig begribe som enhedskultur. Den gjorde måske i 1960ernes og 1970ernes tiår, da vi sagde fjernsynet i bestemt form, fordi der netop kun var ét, og da kulturlivets også nationale indhegninger stadig holdt stand mod globaliseringens og markedsøkonomiens muligheder. I 1960erne kunne Beatles og Rolling Stones stadig samle en hel generation; Slade og Sweet gjorde det i 1970erne.

I dag er det ikke længere muligt at samle masserne ret længe ad gangen. I Nobrow-kulturen er kulturforbruget heterogent og individualiseret – i et omfang, der tager pusten mere fra udbyderne end fra dem, der oplever. De kommercielle mærkevarer, der vander sig under indtryk af

forbrugernes "illoyalitet." De politiske og kulturelle institutioner, der én for én spørger sig selv, hvad i alverden der "sker" med de unge. Og reklamebranchen, der bruger milliarder af kroner med det ene formål at forudsige det populære, det brede, det fælles.

Med stadigt mindre udbytte. I Nobrow-kulturen har vi udvalget tilfælles, men valgene er forskellige. Omtrent som i finkulturens dage, hvor det "fine" ofte netop var kendetegnet ved at unddrage sig salgslogikker. Jo smallere, jo bedre – men den væsentlige forandring, at det smalle i dag findes side om side med det voldsomt populære, og at både smalt og populært tilsyneladende uophørligt skifter side.

4. Fra isbjerget til isflagen

Spørgsmålet endnu engang: Hvad med kvaliteten? Der er indlysende, at Nobrow-kulturen ikke i sig selv er nogen garanti. Garantier gives nemlig slet ikke i et samfund, hvor magten grundlæggende er flyttet væk fra samfundets centrum. Men ideen om uafvendeligt forfald er lige så urimelig. I det 21. århundrede springer vi til og fra isflager – i en kulturel demokratisering, som grundlæggende kun antidemokrater, eller de ledvogtere der var vant til selv at tage det vildførte masse menneske i hånden, kan forestille sig ophævet.

Dumme bliver vi altså ikke automatisk. Dét bliver vi kun, hvis vi opgiver det spørgsmål, der turde være udgangspunktet for ikke bare en interessant, men også en nødvendig kulturkamp: Hvordan i alverden kvaliteten identificeres og sikres, når alt pludselig eksisterer side om side, når vandene krydses?

Kvalitetsdiskussionen starter med overhovedet at anerkende begrebet. Som Barbara Tuchman gjorde det, da hun for mere end 20 siden i essayet "The Decline of Quality" høfligt og i virkeligheden ganske usnobbet beskrev "nødvendigheden" af at være elitær.

"Et spørgsmål, der optager mig, er hvorfor billige ting nødvendigvis skal være grimme; hvorfor dét at gå rundt i en discount-butik medfører akut ubehag i de æstetiske nerveceller," skrev Tuchman så enhver snob måtte fryde sig. Men forkert var det jo ikke, eftersom det gode håndværks standarder naturligvis sagtens kan lide skade, når de erstattes med stordriftsfordele, homogenisering og i dette tilfælde almindelig grimhed.

Som kvalitetsanalyse er Tuchmans tilgang klassisk. Den bygger på tanken om, at kvalitet fremfor alt forudsætter både dygtighed og grundighed. Som når de gamle grækere i den politiske samtale forudsatte reel viden, praktiske eksempler, pragmatisk bøjelighed – og ikke blot spektakulære fornærmelser. Som når kunstens improvisation byggede på isbjerger af indsigt og forberedelse.

5. Jordstråler for licensen

I Nobrow-kulturen er det sværere end nogensinde at sætte kvaliteten på fast formel. Det forekommer eksempelvis lettere meningsløst, når nogen – som det jo jævnt hen forekommer - vil gøre partiturmusik finere end rockmusik, eller det amerikanske suspekt alene med henvisning til oprindelsesnationaliteten. Alle de amerikanske serier! Javel ja. Er det serierne som genre og skabelon? Eller dét, at de er amerikanske?

Indhegningerne er væk. Til gengæld står kvalitetsbegrebet tilbage som det, der praktisk og usnobbet må identificeres igen og igen – selv om det i et overkommunikeret samfund naturligvis

kan forekomme sværere end nogensinde. Det er i hvert fald mere upopulært, eftersom kvalitetsbegrebet ikke ud fra ret mange kriterier kan kaldes demokratisk. Det er slet og ret uretfærdigt, som Carsten Jensen noterede i dagbladet Politiken søndag 21. september, at nogle har talent - og andre ikke.

Ulige nemmere er derfor amatørismen. Og den helt bevidste stupiditet, der skridt for skridt kan blive en del af en hvilken som helst debat, af kulturpolitikken og af den almindelige snak mennesker imellem, hvis man først for alvor giver det flade og enkle både praktisk og moralsk førsterang. I stupiditeten lever det demokratiske. Anything goes, som amerikanerne siger. Alt er lige godt. Med det logiske resultat inden for politikken, at det postulatiske argument får forrang frem for det underbyggede eller ligefrem gennemtænkte – alene fordi det er ”folkeligt” og kan fattes af enhver. Folket har talt! Alle har ret! Som det også sker inden for kultur- og medielivet, når mysticismen og den rene og skære kvaksalveri sniger sig ind selv på de landsdækkende, licensfinansierede tv-kanaler i form af astrologi og åndemaneri.

Man tænder for sit fjernsyn – og tror det ikke. Efter 250 års oplysningstid, mere end 100 års skolepligt og et uddannelsesniveau, hvor halvdelen af os studerer i hele tiår, er vi nået tilbage til civilisationens fostertilstand. Der, hvor hele aftener bruges til tyding af kaffegrums og palmeblade. Ånder, jordstråler og tarokkort. Pip og gulvsand.

Derefter konklusionen: At intet i hverken kommercialiseringen, globaliseringen eller markedsøkonomien af sig selv eliminerer eftertanken og fordybelsen. Dét gør vi helt selv ved at skubbe bag på vognen. Ved skridt for skridt at eliminere kvalitetsdimensionen som en interessant og endda afgørende faktor.

Det sker i kulturlivet og livet i almindelighed. Det sker i medie-Danmark. Og det sker vel også i det politiske liv, når den nuværende regerings ret forståelige opgør med den tidligere regerings kammerateri i besættelsen af både råd, nævn og kommissioner ét eller andet sted midtvejs i processen muterer til en generel kritik mod ”meningsmagere” og ”smagsdommere.”

Dér knækkede filmen – også for en borgerlig regering. Meningerne og smagen - og dem, der kan smage forskel – har vi nemlig mere behov for end nogensinde. Det moraliserende og sammenspiste kan man undvære. Men meningerne om de store spørgsmål behøver vi. Det er måske derfor Henrik Stangerup er væsentligere end nogensinde – og derfor både højre og venstre slås om hans eftermæle. Vi savner kritik og frisind, har rigeligt med tolerance. Vi savner en kulturkamp, om man vil, om noget så fundamentalt som kvalitetens vilkår i en verden, der er blevet kvantitativ.